NOVE PRIDOBITVE
NEW ACQUISITIONS

TOBIJEV ŽEGEN

Muzej je kupil predmet v starinarnici; vodi ga pod inventarno številko 17946.

Obojestransko potiskan papirni list, velik 326 x 203 mm. Rebrast papir; pod tremi križci v levi koloni na averzu je nerazločen vodni žig, zgoraj zaključen z esasto obliko (živalsko glavo?). Besedilo je razvidno na reprodukcijah.

Del napisa manjka na zgornjem in osrednjem "snamenju" v srednji koloni na averzu. *Zgornje znamenje*. 6. vrstico dopolnimo: v∫(e)mi / 7. vrstico: ∫ovras(h)nikam / 9. vrstico: ∫pa(k)ami / 10. vrstico: (p)omozh / 11. vrstico: (na). *Srednje znamenje*. 7. vrstico dopolnimo: dob(i) do(ber) / 8. vrstico: ∫r(ezhe)n / 9. vrstico: (rezheh) / 10. vrstico: (mor)e. *Srednjo vrstico na reverzu* dopolnimo: (al ∫hkodlivi duh nebo), (Jes)u∫.

Tiskovina je že zaradi načina uporabe danes zelo redka. Je subalterno religiozno magično sredstvo za pridobitev koristi in zoper nevarnosti, ki so izrecno navedene. Sodi v mednarodno evropsko kulturno zvrst, v kateri so nebeška pisma, credoria, hišni žegni, Brigitine molitve itd. Nekaj tovrstnega gradiva je v Kolomonovem žegnu, več pa v Duhovni brambi, ki v slovenskih izdajah vsebuje kot dodatek tudi Tobijev žegen. Temeljna slovenska literatura o takšnem gradivu je: Ivan Grafenauer, "Duhovna bramba" in "Kolomonov žegen", Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, Filozofsko-filološko-historični razred, Razprave I, Ljubljana 1943.

Tobijev žegen so nosili s seboj zlasti, kadar so se odpravili od doma. Povezan je bil s kontagijsko pojmovano magijo; ob ustreznih prilikah so ga prijeli ali pa so ga nosili pod obleko v stiku s kožo.

Kje in kdo je imel v rabi ta primerek, ne vemo; v starinarnico je prišel že iz tretje ali četrte roke. Jezikovne značilnosti kažejo, da ga je prevedel in oblikoval Štajerec. Impresum, po katerem naj bi bil žegen natisnjen v Kölnu, je zavajajoč in posnet po podobnih impresumih v Duhovni brambi in Kolomonovem žegnu. Ker je Cerkev takšne publikacije ostro obsojala kot praznoverje, so jih tiskali skrivaj in opremljali z lažnimi navedbami o kraju in času izdaje. Naš primerek je bil prejkone tiskan na slovenskem Štajerskem ali v Gradcu; tiskarno bo mogoče določiti le s primerjalnimi analizami ustreznih črkovnih stavkov in lesoreznih vinjet. Glede na pravopisne karakteristike in bohoričico je mogoče tisk približno datirati med trideseta leta in sredino 19. stoletja.

Na vprašanje, zakaj je Tobija postal nosilec žegna, moremo iskati odgovor v razmerju mehanizmov subalterne religioznosti in vsebine biblijske Tobijeve knjige. Ta žegen je bil prvenstveno namenjen popotnikom, kot izrecno priča tudi odlomek molitve na reverzu:

Tó je ti pravi ino reſnizhni Tobiaſov shegen:

Kateri tote beſéde, natiſnjene snamenja ino podóbe pri ſebi noſi, tiſti premaga vſe ſvoje ſovrashnike, ino sa volo pravize nemore pokonzhan biti, ali vmreti, je sashihran, pred vſakim giſtom, smeſhnjávo, zopernio, pred tozhój, grumom, ognom ino vodoj, pred vſemi tatmi, rasbojnikami, ino ropavzi, toti ſkosi boshjo pomózh nemorejo nobenega zhloveka prijeti, nikomu ſhkoduváti, ino vſe pride k dobremu konzu, karkoli zhlovek ſi naprej vseme, naj bó pri kupili, ali pri odávanji.

Jesus Christus ✝ Jesus ✝ Laſſimaru ✝ Seclen ✝

Rex gloriae venit in pace: Deus homo factus est: Et Verbum Caro factum est.

✝ ✝ ✝

Christus vincit Christus regnat Christus imperat Christus ab omni malo nos defendat.

✝ ✝ ✝

✝ Melechius ✝ Reu ✝

Toto snamenje je dobro, zhe kdo zhes en zoper, hudizhovo polivko, naſtavleje ali islite kezhi, ali kak pokopanega bi ſhoi ali ſe pekal, ino bi ſkosi tako snal okrumlen, oplantan, ali posuſhen graten. Kateri tó pri ſebi naſi, tiſtemu ſkosi boshjo pomózh od totega nizh ſhkodlivo biti; ino pri vſemu bode obvarvan.

Toto snamenje je dobro proti vſaki puſhki ino ſtréli. Kateri tó pri ſebi noſi, tiſti nemore granjen biti, ne verhen, tepen, vſékan, bodjen ali ſtreljen. On je sashihran pred vſ. unevidnimi ino nevidnimi ſovrashnikami, je sashihran pred vſemi hudizhami ino peklenſkimi ſpakami. Vſe tó mu ſkosi boshjo pomózh nemore ſhkoditi ne na teli ne na duſhi; en taki je obvarvan od vſe neſrezhe.

Christus Biu ✝ Jesus ✝ Ubishant ✝ Michelis ✝ Eſſes ✝ Aminatio

Sahian ✝ Duen ✝ Salmfeſſon

✝ sum Duosehham ✝ Milius Daches

✝ Angelus ✝ Solm ✝ Sascrilusans ✝

Noſtjus ✝ Christus

Toto snamenje je tudi dobro proti vſem ſkrivnim ſovrashnikom, kateri koga ſovrashijo ino mu navoſhliyi ſo. Kateri tó na pravem ſtrani noſi, tiſtega niſher nebo ſovrashil, ampak bode ga lubil ino zhaſtil; ino en taki ſkoſi boshjo pomózh nebó mogel nagla brez pokóre ino ſpovedi vmréti, bode obvarvan od [illegible] ne ſhkode ino [illegible] neſrezhe.

Jesus ✝ Christus ✝ Imes

Tenemiari Noſſis

Toto snamenje je dobro pri vſakem barantuvanji na morji ino na ſuhem, naj bo pri kupili ali prodaji, tako mi vſe dobro od rok grede, ne more goluſan ali podkunſhen biti, ino vſe, karkoli zazhne, bo do [illegible] ino pizh ne sgubiti.

Sanctum ✝ Amen ✝ in Zoras ✝

Urx Jesus ✝ Christus ✝ Amen.

✝ Christus ✝ in Nogues ✝ Christus

Corſſon ✝ Janſtaſſims.

Toto snamenje je dobro proti vſahi giftni pomoriji in prehajavn'emu bolenju; proti ſpaki ino zoperniji, tozhi bl'ſki ino grumi, proti ogni no povódni, hudi ino nagli ſmerti, proti tatom rasbojnikom ino ropavzom. Toti vſi ne morejo ſkosi boshjo pomózh niti doma niti na zeſti komu ſhkodit. En taki, kateri tó pri ſebi noſi, premaga vſe ſvoje ſovrashnike.

Jesus ✝ Chriſius ✝ Corſſon

Caſca ✝ Emanuel

Zabaoth ✝ Araſſacloſſon

✝

Kriſtuſov krish je mojo vezhno ino pravo isvelizhanje. Kriſtuſov krish naj obvarje mene N. vſigdar, ino po zelem ſveti. Kriſtuſov ✝ krish naj bo nad menoj N. pod menoj, pred menoj, sa menoj, pri meni, ino polek mene. ✝ Jesuſa Kriſtuſa naj meni N. premága vſe moje ſovrashnike, kateri ſo proti meni, da mi ne bodo nizh shalega ſtoriti mogli. Amen.

✝

Njihove uſta naj v peſek ſe pogrosíjo, ino njihovo ſerze naj premine. Jesuſ Kriſtuſ je ſhal vu ſodno hisho, tam ſo njegovi ſovrashníki sazhéli muzhat, ino njihovo oroshje s branboj je na semlo padlo, kadar je voda v tezhini Jordani ſe vſtavila te, kakor je Joanneſ joger Jesuſa Kriſtuſa pravega ino shivega ſina boshjega kerſtil, Amen.

Toti shegen je grátal she doſtikrat poterden. Kateri zhlovek toto piſmo pri ſebi noſi, ino vſako jutro k zhaſti ſveti Trojizi 3 Ozhe naſhe, 3 Zheſheno Marie, ino Vero moli, en taki je sashihran pred vſemu ſovrashnikami; tudi ſe mu nemore ſkosi kako oroshje ali ſtrélo ſhkoda sgoditi. On je sashihran od vſeh nevarnih ino hudih ludi, od ſpake ino zoperníje in vſe peklenſke smeſhnjave, od vſeh tatov, rasbojnikov, ino ropavzov. Zhe katera shena toto piſmo imá pri ſebi, tiſta bode ſrezhno rodila; ino, kateri toto piſmo pri ſebi noſi, tiſti bode zhudeshe vidil, kaj sa eno mózh ino isdashnoſt imá vu ſebi.

†
Benedicat tibi Sanctus Deus, Dominus, Deus Christus, B. V. Maria, S. Joannes, S. Marcus, S. Lucas, S. Mathäus.

O. † M. † B. †

†
S. Michael, S. Gabriel, S. Raphael, S. Daniel, S. Franciscus, S. Antonius de Padua, S. Florianus et omnes angelorum et apoſtolorum chori.

Enako timu, kakor je naſh Odreſhenik ino Svelizhar Jesuſ Kriſtuſ ſvojo duſho v roke ſvojga nebeſkiga Ozheta na oliveni gori ſporozhil, tako ſporozhim jaſ N. N. deneſ ino vſigdar ſebe vu naſhiga lubiga Goſpóoda Jesuſa Kriſtuſa ſvetih pet ran, naj me obranijo od vſe hude neſrezhe ino ſhkode, od saklepóv ino jézhe, od ogna ino vode, od peklenſkih ſkuſhnjav, od ſpáke ino zópra, od vſeh tatov, rasbojnikov ino ropavzov. Vſako oroshje naj pred menoj pade, da mi ne bodo mogli ſhkóditi na mojem téli, ravno tako malo, kakor en móʃh, kateri je she pred 33 letami umerl in k prahi gratal. V imeni Boga Ozheta, Sina, ino ſv. Duha, Amen. Neheſa naj bojo moja branba, te pade pred menoj vſo oroshje, ino vſi ludi morejo muzhat, kateri ſo meni proti ino nevoſhlivi. Naj mi tako malo snajo ſhkóditi, kakor en móʃh, kateri je pred 32 letmi vmerl ino k prahu gratal. V imenu Boga Ozheta, Sina, ino ſv. Duha, Amen. Jesuſ! ſtoj na ſtran meni N. N. da me obeden hudi [illegible] prijel [illegible] obvani me zelo. Sveta Trojiza naj mi bó sa varbo ino brambo v hrami no v dvoriſhi, na vodi ino na ſuhem, na vſeh zeſtah ino vulizah, na polji ino v léſi, keder idem ali ſe pelam, grem ali ſtojim, ſpim ali budim, da bom poshegnan pred vſemi ſovrashnikami. Jaſ ſe porozhim vu beſede vſeh ſvetih meſh, katere ſe po zelem ſveti bereje, da bom ſkosi njihovo mozh poteroen ino poshegnan. Jaſ N. ſe porozhim vu vſe meſhnikove shegne, kateri ſe vſigdar davajo, da bom ſkosi njihovo mozh poshegnan.

Jaſ bom deneſ vun ſhal v miru boshjem. Jaſ grem, jesdim, ali ſe pelam vun, naj mi vſe moje beſede ino djanja v imenu boshjem isidejo, ino da bodo vſi moji ſovrashniki ino protivniki odſtópili ino k ſramoti poſtali. Ino jaſ grem vun vu hisho angelov, kdo bode s menoj? Previſhni tri móshi Bog nebeſki Ozha pred menoj, Bog Sin Goſpod Jesuſ Kriſtuſ bode ſhal polek mene, ino Bog ſveti Duh pó uad menoj. Zhe je kdo mozhnéſhi, kako naſh Goſpod Jesuſ Kriſtuſ, katere je ſkos polek mene, taiſti dalzh od mene naj sad odſtópi.

Spomni ſe pak lubi moj kriſtján, da ueſmeſh prevsetno ſe sanáſhati na ſvete beſede totih shegnov ſkosi pipanje no potépanje; ampak moreſh vſe hudobnoſti no ſmertne grehe vunpuſhati, tedaj bode vſegamogózhni Bog te varuval na morji ino na ſuhem, od vſeh tvojih ſovrashnikov, ino te bó shegnal na torem ſveti zhaſno, na ovem pak vezhno; Amen.

Natiſnjeno v Kolonii pri Reni.

"Jaʃ bom deneʃ vun ʃhal v miru boshjem. Jaʃ grem, jesdim, ali ʃe pelam vun...". Zaščito popotnikov so povezali z biblijsko pripovedjo, po kateri je Tobijo na potovanju v medijsko mesto Rages, kamor je šel po denar svojega očeta, spremljal in varoval nadangel Rafael. Svetoval mu je, naj ujame ribo in vzame njeno srce, jetra in žolč. Z dimom žganih jeter je Tobija izgnal hudega duha, ki je bil pogubil že sedem nesojenih Sarinih mož, preden se je Tobija z njo poročil. Z žolčem je ozdravil slepoto svojega očeta. Tako biblija. Na tej podlagi je nastala asociacija Tobije z varstvom na poti in zaščito pred nevarnostmi. V subalterno verovanje se je najbrž razširila bolj s slikami kot z branjem Sv. pisma. V italijanski renesansi je nastala ikonografija Rafaela kot angela varuha, ki drži posodo z zdravilom, za roko pa vodi malega Tobijo. Najbrž je predstava o angelu varuhu odločilno vplivala na povezavo Tobije s potovalnim žegnom, ki vsebuje še razne zaščite, ki jih ni mogoče povezati z biblijo; v našem primerku so navedene izrecno in določno. Gre za sinkretizem preproste

magije različnih korenin in biblije. Ker so se takšni žegni zlasti v baroku precej širili kljub temu, da jih je Cerkev prepovedovala, jih moremo smatrati za verodostojne izraze mentalitete oziroma pričevanja o odnosu do sveta in o nevarnostih, ki jih je imelo preprosto prebivalstvo za najhujše.

Gorazd Makarovič